O‘ZBEKISTON VA QOZOG‘ISTON MUNOSABATLARI: STRATEGIK SHERIKLIKDAN ITTIFOQCHILIKKA O‘TISHNING TARIXIY-XRONOLOGIK TAHLILI

Ibragimov Otabek Davronbekovich
Urganch davlat universiteti
otabek7491217@gmail.com

Annotatsiya. *Ushbu tezisda O‘zbekiston va Qozog‘iston Respublikalari o‘rtasidagi ikki tomonlama aloqalarning 1992–2025-yillardagi shartnomaviy-huquqiy rivojlanish bosqichlari xalqaro hujjatlar hamda rasmiy statistika ma’lumotlari asosida tahlil etilgan. Unda diplomatik munosabatlarning o‘rnatilishi, abadiy do‘stlik va strategik sheriklikdan ittifoqchilik darajasiga o‘tish jarayoni, Oliy davlatlararo kengashning tuzilishi hamda 2 356 km uzunlikdagi davlat chegarasini demarkatsiya qilish ishlarining huquqiy jihatdan yakunlanishi yoritilgan. Shuningdek, o‘zaro savdo aylanmasi, transchegaraviy transport yo‘laklari va ta’lim-madaniyat sohasidagi hamkorlikning asosiy ko‘rsatkichlari umumlashtirilgan.*

Kalit so‘zlar: *O‘zbekiston, Qozog‘iston, diplomatik aloqalar, strategik sheriklik, ittifoqchilik shartnomasi, Oliy davlatlararo kengash, chegara demarkatsiyasi, tashqi savdo aylanmasi, transport yo‘laklari.*

Аннотация. *В данных тезисах на основе международных договоров и официальных статистических сведений рассматривается договорно-правовое развитие двусторонних отношений между Республикой Узбекистан и Республикой Казахстан в 1992–2025 годах. Освещены основные этапы перехода от установления дипломатических связей, вечной дружбы и стратегического партнерства к союзническим отношениям, создание Высшего межгосударственного совета, а также правовое завершение демаркации государственной границы протяженностью 2 356 км. Обобщены показатели взаимного товарооборота, развития трансграничных транспортных маршрутов и взаимодействия в образовательной и культурно-гуманитарной сферах.*

Ключевые слова: *Узбекистан, Казахстан, дипломатические отношения, стратегическое партнерство, договор о союзнических*

отношениях, Высший межгосударственный совет, демаркация границы, внешнеторговый оборот, транспортные коридоры.

Abstract. *This paper examines the legal and historical development of bilateral relations between the Republic of Uzbekistan and the Republic of Kazakhstan from 1992 to 2025, based on international treaties and official statistical data. It traces the progression from the establishment of diplomatic ties, eternal friendship, and strategic partnership to formal alliance, the formation of the Supreme Interstate Council, and the legal completion of the demarcation of the 2,356 km state border. In addition, key trends in bilateral trade turnover, cross-border transport routes, and cooperation in education and culture are summarized.*

Keywords: *Uzbekistan, Kazakhstan, diplomatic relations, strategic partnership, treaty of alliance, Supreme Interstate Council, border demarcation, foreign trade turnover, transport corridors.*

Markaziy Osiyoda mintaqaviy xavfsizlikni ta’minlash, savdo-iqtisodiy aloqalarni kengaytirish hamda transport-kommunikatsiya tarmoqlarini o‘zaro bog‘lashda O‘zbekiston Respublikasi va Qozog‘iston Respublikasi o‘rtasidagi munosabatlar muhim o‘rin tutadi. Mustaqillik yillarida ikki davlat hamkorligining shartnomaviy-huquqiy asosi bosqichma-bosqich mustahkamlanib, dastlabki diplomatik e’tirof va yaxshi qo‘shnichilik aloqalaridan strategik sheriklik hamda ittifoqchilik darajasiga ko‘tarildi. Ushbu tarixiy jarayonni kuchga kirgan xalqaro shartnomalar, hukumatlararo kelishuvlar va rasmiy statistika ma’lumotlari asosida xronologik jihatdan o‘rganish O‘zbekistonning eng yangi tarixi hamda zamonaviy tashqi siyosat tarixshunosligida dolzarb ahamiyatga ega.

1. Siyosiy-diplomatik va shartnomaviy-huquqiy asoslarning shakllanishi

O‘zbekiston va Qozog‘iston o‘rtasidagi zamonaviy davlatlararo munosabatlarning dastlabki huquqiy negizi 1992-yil 24-iyunda Turkiston shahrida imzolangan “Do‘stlik, hamkorlik va o‘zaro yordam to‘g‘risida”gi shartnoma bilan yaratildi. Rasmiy diplomatik aloqalar esa 1992-yil 23-noyabrda o‘zaro notalar almashish orqali o‘rnatildi [1]. Ikki tomonlama diplomatik vakolatxonalar faoliyatini yo‘lga qo‘yish doirasida 1993-yilda Olmaota shahrida O‘zbekiston Respublikasining elchixonasi, 1996-yilda esa Toshkent shahrida Qozog‘iston Respublikasining elchixonasi ochildi [1]. Davlatlararo siyosiy muloqotni uzoq muddatli huquqiy kafolatlar bilan mustahkamlash yo‘lida 1998-

yil 31-oktyabrda Toshkentda “Abadiy do‘stlik to‘g‘risida”gi shartnoma, 2013-yil 14-iyunda esa “Strategik sheriklik to‘g‘risida”gi shartnoma imzolandi [2].

2017-yildan O‘zbekiston tashqi siyosatida Markaziy Osiyo mamlakatlari bilan ochiq va amaliy hamkorlikni chuqurlashtirish ustuvor yo‘nalish sifatida belgilandi [3]. Yangilangan tashqi siyosiy yondashuv natijasida 2021-yil 6-dekabrda Ostona (o‘sha davrdagi Nur-Sulton) shahrida bo‘lib o‘tgan oliy darajadagi muzokaralar yakunida “Ittifoqchilik munosabatlari to‘g‘risidagi deklaratsiya” qabul qilindi. Oradan bir yil o‘tib, 2022-yil 22-dekabrda Toshkent sammiti chog‘ida davlat rahbarlari tomonidan “Ittifoqchilik munosabatlari to‘g‘risida”gi shartnoma imzolandi [2]. Mazkur xalqaro hujjat O‘zbekiston Respublikasining 2023-yil 30-noyabrdagi O‘RQ-880-sonli Qonuni bilan ratifikatsiya qilindi [4]. Shuningdek, ikki tomonlama strategik va ittifoqchilik aloqalarini oliy darajada muvofiqlashtirib borish uchun 2024-yil 8-avgustda Ostona shahrida davlat rahbarlari raisligida Oliy davlatlararo kengashning birinchi majlisi o‘tkazildi [5].

2. Davlat chegarasini delimitatsiya va demarkatsiya qilish jarayonining yakunlanishi

Mustaqillikdan so‘ng ikki mamlakat kun tartibidagi jiddiy masalalardan biri bo‘lgan davlat chegarasini xalqaro huquq me’yorlari asosida to‘liq rasmiylashtirish ko‘p yillik muzokaralar orqali hal etildi. O‘zbekiston–Qozog‘iston davlat chegarasini delimitatsiya qilish bo‘yicha asosiy shartnomalar 2001-yil 16-noyabrda (Ostona) hamda 2002-yil 9-sentyabrda (Ostona) imzolangan bo‘lib, shundan keyin Qo‘shma demarkatsiya komissiyasi tomonidan qariyb yigirma yil mobaynida joylarda dala-o‘lchov va xaritaga tushirish ishlari bajarildi.

Olib borilgan muzokaralar va amaliy o‘lchov ishlarining yakuni o‘laroq, 2022-yil 22-dekabrda Toshkent shahrida “O‘zbekiston Respublikasi bilan Qozog‘iston Respublikasi o‘rtasida O‘zbekiston–Qozog‘iston davlat chegarasini demarkatsiya qilish to‘g‘risida”gi shartnoma imzolandi [6]. Hujjat har ikki davlat parlamentlari tomonidan ratifikatsiya qilingach, 2023-yil 4-iyuldan rasman kuchga kirdi [7]. Yakuniy demarkatsiya hujjatlariga binoan, ikki mamlakat o‘rtasidagi davlat chegarasining umumiy uzunligi 2 356 kilometrni tashkil etib, chegara chizig‘i bo‘ylab jami 1 301 ta chegara belgisi o‘rnatildi [8].

3. Savdo-iqtisodiy aloqalar dinamikasi va sanoat kooperatsiyasi

O‘zbekiston va Qozog‘iston milliy statistika idoralari ma’lumotlariga ko‘ra, Qozog‘iston O‘zbekistonning tashqi savdo hamkorlari orasida yetakchi uchlikdan mustahkam joy olgan [9]. So‘nggi yillarda o‘zaro tovar ayirboshlash

ko‘rsatkichlarida barqaror o‘sish kuzatildi: 2017-yilda ikki tomonlama savdo aylanmasi 2,0 milliard AQSh dollarini tashkil etgan bo‘lsa, 2023-yilda 4,4 milliard AQSh dollariga yetdi, 2024-yil yakunida esa 3,8 milliard AQSh dollaridan oshdi [10]. 2025-yilning yanvar–aprel oylarida o‘zaro savdo hajmi 1,4 milliard AQSh dollarini tashkil qilib, 2024-yilning mos davriga nisbatan 168 million AQSh dollariga ko‘paydi [11]. Ayni paytda hukumatlararo amaliy chora-tadbirlar rejasi (“Yo‘l xaritasi”) asosida tovar ayirboshlash hajmini o‘rta muddatli istiqbolda 10 milliard AQSh dollariga yetkazish hamda Sirdaryo va Turkiston viloyatlari tutashgan hududda “Markaziy Osiyo” xalqaro sanoat kooperatsiyasi markazini ishga tushirish ustida ish olib borilmoqda [5].

4. Transport-logistika tarmoqlari va tranzit salohiyati

Har ikki mamlakatning geografik joylashuvi transchegaraviy transport va tranzit yo‘laklarini birgalikda rivojlantirishni talab etadi. Hukumatlararo ma’lumotlarga ko‘ra, O‘zbekiston va Qozog‘iston o‘rtasida temir yo‘l transporti orqali yillik yuk tashish hajmi 23,46 million tonnani, avtomobil transportida 2,1 million tonnani hamda havo qatnovi yo‘nalishida 90 ming tonnani tashkil etadi [5]. Mintaqaviy tranzit yo‘nalishlarini kengaytirish doirasida Navoiy va Qizilo‘rda viloyatlarini bevosita bog‘lovchi “Uchquduq–Qizilo‘rda” avtomobil va temir yo‘l yo‘lagini barpo etish bo‘yicha hukumatlararo kelishuvlarga erishilib, loyihaning texnik-iqtisodiy asoslarini ishlab chiqishga kirishildi [5].

1-jadval**.** *O‘zbekiston va Qozog‘iston o‘rtasidagi asosiy savdo-iqtisodiy hamda transport ko‘rsatkichlari [5, 8, 10, 11]*

Ko‘rsatkich yo‘nalishi	**Davr / Holat**	**Rasmiy qayd etilgan miqdor**
O‘zaro tashqi savdo aylanmasi	2017-yil yakuni	2,0 mlrd AQSh dollari
O‘zaro tashqi savdo aylanmasi	2023-yil yakuni	4,4 mlrd AQSh dollari
O‘zaro tashqi savdo aylanmasi	2024-yil yakuni	3,8 mlrd AQSh dollaridan ziyod
O‘zaro tashqi savdo aylanmasi	2025-yil (yanvar–aprel)	1,4 mlrd AQSh dollari (o‘sish — 168 mln AQSh dollari)
Temir yo‘l transportida yillik yuk tashish	2024-yil yakuni	23,46 mln tonna
Avtomobil va havo transportida yuk tashish	2024-yil yakuni	2,1 mln tonna (avto) / 90 ming tonna (avia)
Demarkatsiya qilingan davlat chegarasi	2022–2023-yillar yakuni	2 356 km (1 301 ta chegara belgisi)

5. Madaniy-gumanitar va ta’lim sohasidagi hamkorlik

Ikki mamlakat o‘rtasidagi madaniy-gumanitar aloqalarning huquqiy asosi 1994-yil 10-yanvarda imzolangan madaniyat, sog‘liqni saqlash, ilm-fan, ta’lim, turizm va sport sohasida hamkorlikni chuqurlashtirish to‘g‘risidagi Hukumatlararo bitimga tayanadi [12]. Rasmiy ma’lumotlarga ko‘ra, O‘zbekistondagi 400 ta umumta’lim maktabida qozoq tili va adabiyoti o‘qitilib, shundan 162 ta maktabda ta’lim to‘liq qozoq tilida olib boriladi [12]. Qardosh xalqlar o‘rtasidagi madaniy aloqalarni mustahkamlash doirasida 2018-yilda Qozog‘istonda “O‘zbekiston yili”, 2019-yilda esa O‘zbekistonda “Qozog‘iston yili” tadbirlari o‘tkazildi [12]. Bundan tashqari, oliy ta’lim sohasidagi kelishuvlarga muvofiq, Toshkent viloyati Chirchiq shahrida M. Avezov nomidagi Janubiy Qozog‘iston universiteti filialini hamda Olmaota shahrida “Toshkent irrigatsiya va qishloq xo‘jaligini mexanizatsiyalash muhandislari institute” Milliy tadqiqot universiteti filialini tashkil etish yo‘lga qo‘yildi [5].

Xulosa qilib aytganda, O‘zbekiston va Qozog‘iston munosabatlarining 1992–2025-yillardagi tarixiy-xronologik tahlili ikki tomonlama aloqalarning dastlabki diplomatik muloqotdan qonuniy ratifikatsiya qilingan ittifoqchilik darajasigacha ko‘tarilganini ko‘rsatadi. Oliy davlatlararo kengashning ta’sis etilishi, 2 356 kilometrlik davlat chegarasi demarkatsiyasining xalqaro-huquqiy jihatdan to‘liq yakunlanishi, o‘zaro savdo aylanmasining ikki barobardan ziyodga o‘sishi hamda qo‘shma transport-logistika va oliy ta’lim loyihalarining amalga oshirilishi ikki qardosh mamlakat hamkorligining uzoq muddatli rivojini ta’minlovchi mustahkam huquqiy va iqtisodiy zamin yaratdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Tashqi ishlar vazirligi. O‘zbekiston Respublikasi diplomatik munosabatlar o‘rnatgan davlatlar ro‘yxati [Elektron manba]. – URL: https://gov.uz/oz/mfa (murojaat sanasi: 15.05.2025).

2. O‘zbekiston va Qozog‘iston: yangi davrda birodarlik, ishonch, strategik sheriklik va ittifoqchilik // «Dunyo» axborot agentligi tahliliy sharhi. – Toshkent, 2022.

3. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: «O‘zbekiston» nashriyoti, 2021. – B. 240–245.

4. O‘zbekiston Respublikasining «O‘zbekiston Respublikasi bilan Qozog‘iston Respublikasi o‘rtasida ittifoqchilik munosabatlari to‘g‘risidagi Shartnomani (Toshkent, 2022-yil 22-dekabr) ratifikatsiya qilish haqida»gi O‘RQ-880-sonli Qonuni (30.11.2023) // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi. – URL: https://lex.uz/docs/6681048

5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Qozog‘istonga davlat tashrifi va Oliy davlatlararo kengashning birinchi majlisi yakunlari (08.08.2024) // O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy veb-sayti. – URL: https://president.uz/oz/lists/view/7456

6. O‘zbekiston Respublikasi bilan Qozog‘iston Respublikasi o‘rtasida O‘zbekiston–Qozog‘iston davlat chegarasini demarkatsiya qilish to‘g‘risidagi Shartnoma (Toshkent, 2022-yil 22-dekabr) // Xalqaro shartnomalar to‘plami. – Toshkent, 2023.

7. Qozog‘iston O‘zbekiston bilan chegarani demarkatsiya qilish to‘g‘risidagi shartnomani ratifikatsiya qildi (28.03.2023) // «Gazeta.uz» axborot portali. – URL: https://www.gazeta.uz/oz/2023/03/28/border/

8. Qozog‘iston O‘zbekiston bilan chegara demarkatsiyasi bo‘yicha bitimni ratifikatsiya qildi (28.03.2023) // «Kun.uz» axborot nashri. – URL: https://kun.uz/news/2023/03/28/qozogiston-ozbekiston-bilan-chegara-demarkatsiyasi-boyicha-bitimni-ratifikatsiya-qildi

9. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi (Statistika agentligi). O‘zbekiston Respublikasining tashqi savdo aylanmasi bo‘yicha statistik axborotnomalar (2023–2025-yillar) [Elektron manba]. – URL: https://stat.uz

10. O‘zbekiston va Qozog‘iston savdo aylanmasi 3,8 milliard dollardan oshdi // O‘zbekiston Milliy axborot agentligi (O‘zA) iqtisodiy sharhi. – Toshkent, 2025.

11. Qozog‘iston va O‘zbekiston o‘rtasidagi tovar ayirboshlash hajmi salkam 1,4 mlrd dollarga yetdi (2025-yil yanvar–aprel yakunlari) [Elektron manba]. – URL: https://kun.uz

12. O‘zbekiston va Qozog‘iston munosabatlari iqtisodiy hamkorlik hamda ma’naviy mushtaraklik yo‘lidan bormoqda // O‘zbekiston Milliy axborot agentligi (O‘zA) tahliliy sharhi. – Toshkent, 2024.